

УДК 37.032

<https://orcid.org/0000-0001-9579-2976>

<https://orcid.org/0000-0003-1190-6759>

[https://doi.org/10.33296/2707-0255-12\(23\)-02](https://doi.org/10.33296/2707-0255-12(23)-02)

СУХОВЕРХОВА ОЛЕНА

аспірантка третього року навчання
кафедри педагогіки, методики та
менеджменту освіти Української
інженерно-педагогічної академії,
м. Харків, Україна

БРАЦЛАВСЬКА АЛЛА

старший викладач кафедри
авіаційної англійської мови
Харківського національного університету
Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба
м. Харків, Україна

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ АДАПТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню понять «адаптація» або процесу пристосування, що забезпечує якомога швидше та ефективніше ліквідування або компенсування дії несприятливих факторів оточуючого середовища на людину; «адаптивність», що визначається як здатність до адаптації; «адаптивна компетентність», яка є інтегральною якістю особистості і включає володіння усіма компетенціями, необхідними для ефективної професійної діяльності.

Адаптивна компетентність фахівця є системним поняттям і містить у собі також морально-ціннісні позиції та індивідуально-психологічні особливості. Професійна адаптація майбутнього фахівця є складовою частиною професійної компетентності.

Адаптивна компетентність входить до переліку ключових освітніх компетентностей, що були визначені під час симпозиуму Ради Європи на тему «Ключові компетентності для Європи».

«Проектне навчання» є методом, що спрямований на інтеграцію практичних знань, розвиток критичного мислення та базових компетентностей учнівства та студентства, однією з яких є адаптивна компетентність. Даний вид діяльності є тією активністю, що дозволяє поєднати отримання навичок особистісного розвитку з базою знань, якими вже володіє той, хто навчається.

У статті наголошується, що у процесі розвитку адаптивної компетентності викладач має використовувати інноваційну педагогіку та технології партнерства, які обумовлюють розвиток критичного мислення учня.

У статті обґрунтовується використання «проектної діяльності» у процесі формування адаптивної компетентності під час професійної підготовки майбутнього фахівця. Доводиться, що розвиток адаптивної компетентності учасника освітнього процесу через

проектну діяльність є актуальним, має очевидні переваги та забезпечує розвиток його пізнавальної гнучкості, готує його до прийняття самостійних рішень та надає поштовх до розвитку самоадаптації.

Ключові слова: адаптація, адаптивність, адаптивна компетентність, проектна діяльність.

Вступ. Перед навчальними закладами будь-якого рівня на часі стоїть гостре питання з розвитку особистості того, хто навчається та підготовки до майбутньої професійної діяльності. Під час освітнього процесу, мають отримуватися ті навички, які будуть поєднуватися зі знаннями, які надаються у закладах освіти. Проектна діяльність є способом надання актуальності тим навичкам і знанням, які набуваються у закладах освіти. Розвиток особистості є важливим компонентом як освітнього процесу, так і проектної активності. Завдяки поєднанню цих процесів ми можемо розвивати сучасні компетентності особистості, які є в переліку ключових skills - 2030, однією з них є адаптивна компетентність.

Останні дослідження та публікації. Поняття «адаптація», «адаптивність», «компетентність», «проектна діяльність» уже довгий час є об'єктом дослідження сучасних науковців. Адаптивність та адаптацію досліджували у своїх роботах В. Андрущенко, Г. Васянович Е. Власова, Г. Єльнікова, І. Зязюн, В. Кремень, В. Бондар, С. Гончаренко, Р. Гуревич, А. Донцов, Н. Кузьміна, В. Крутецький, Л. Мітіна, Л. Виготський, Г. Костюк, А. Брушлинський, С. Максименко, С. Рубінштейн. Поняття «компетенція» та «компетентнісний підхід» у навчанні був об'єктом дослідження зарубіжних учених: Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, І. Бех. Його досліджували також українські учені: Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші.

Формулювання цілей статті. Враховуючи викладений вище матеріал, цілі даної статті:

- дослідити сутність поняття «адаптивної компетентності» здобувачів освіти;
- розглянути сутність поняття «проектної діяльності» учнів;
- дослідити та обґрунтувати актуальність і переваги використання «проектної діяльності» у процесі формування адаптивної компетентності під час професійної підготовки майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернемося до питання адаптивної компетентності учнів та студентів. Поняття «адаптивність» походить від поняття «адаптація» (лат. adaptatio, від adapto – пристосовую) що є процесом пристосування або станом пристосованості людини. Це є дія, спрямована на об'єкт з метою його пристосування до визначених вимог, пристосування об'єкта до використання в конкретних умовах.

Адаптацію можна розглядати як відкриту систему, для якої характерним є стан рухливої рівноваги, що зберігає постійність структур лише у процесі безперервного обміну і руху всіх компонентів системи. Основним результатом адаптації при цьому є врівноваження за рахунок набуття нової системної якості.

Вважаємо за потрібне навести описання компонентів адаптації С. Шапкіна, як одне з найповніших. Він у своїх роботах виділяє такі компоненти адаптації: 1) активаційний (органічні й функціональні витрати, спрямовані на досягнення значущих для суб'єкта цілей); 2) когнітивний (перебудови когнітивних процесів, спрямовані на вироблення найбільш ефективних способів переробки інформації, без яких ефективна адаптація неможлива); 3) емоційний (визначається динамікою емоційних переживань, що є суб'єктивними індикаторами ефективності процесу адаптації); 4) мотиваційно-вольові процеси (забезпечують координацію всіх інших компонентів і напрямів реалізації значущих для суб'єкта цілей і тим самим надають процесу адаптації стійкості й безперервності) [7].

Треба зазначити, що поняття адаптації виникло спочатку в біології, а потім було перенесене у суспільні науки. За дослідженнями швейцарського

психолога й автора теорії інтелектуального розвитку Ж. Піаже існує два види психологічної адаптації: асиміляція і акомодация [9]. Обидва ці процеси є способами включення в ситуацію. Маємо різницю в тому, що при асиміляції людина «вбудовується» в нову ситуацію без змін, а при акомодации переоцінюємо наші звичні дії, ситуативне мислення та оцінки. Тобто людина, потрапляючи в будь-яку надзвичайну ситуацію (чи то новий колектив на роботі, чи дистанційна робота через пандемію) спочатку намагається прийняти й осмислити новий досвід, використовуючи вже наявні знання та вміння (асиміляція). Якщо це є невдалою спробою, йому чи їй доводиться трансформувати власні уявлення (акомодация). Будь-який адаптаційний процес містить елементи як асиміляції, так і акомодации, і це співвідношення залежить від індивідуальних властивостей людини. Для максимально якісних змін у суспільстві акомодация — найкращий шлях. Завдяки налаштуванню на акомодацию ми — як особисто, так і колективно — можемо швидко пристосовуватися до змін, легко переходити від завдання до завдання, мати той рівень розвитку нашого суспільства, який буде відповідати нашим планам як особистим так і спільноти.

Зміни майбутнього, у тому числі й економічна розбудова, лежать у сфері розширення та появи новітніх технологій, актуальних секторів розвитку, ринків збуту. Глобалізація економічних систем йде одночасно зі зміною парадигми розвитку всього людства, його інформатизації. Останні десятиріччя чітко показали відмінності вимог роботодавців до працівників. Людський розум починає взаємодіяти зі штучним інтелектом, який буде супроводжувати нас в майбутньому. Саме тому майбутній працівник, а сьогодні – учень/учениця закладу загальної середньої освіти, студент/студентка закладу вищої освіти повинні мати ті навички та вміння, які допоможуть реалізувати людський потенціал, привести суспільство до майбутнього процвітання. Це відбуватиметься в різноманітних сферах взаємодії усього суспільства та

окремої людини, на зразок маятникового руху: від глобального до індивідуального та навпаки. Саме тому в освітньому процесі необхідно використовувати інноваційну педагогіку та технології партнерства, які обумовлюють розвиток критичного мислення і дають змогу передбачати й конструювати майбутнє та розвивати адаптивність як якість особистості, що є однією з ключових компетентностей для людини майбутнього [6]. Як зазначає Г. Єльнікова, «адаптивне навчання забезпечується створенням відповідних умов опанування освітньою інформацією. Це стосується змісту, форм, методів і технологій подачі інформації, акцентування уваги учасників освітнього процесу на розвиток самостійності, умінь самоорганізації та самостійного здобуття знань» [1].

Проектна діяльність, як актуальний та цікавий варіант творчої співпраці, стає цікавим засобом для розвитку школярства та студентства. Такий вид взаємодії в рамках освітнього процесу дає можливості для активізації розвитку особистості в різних напрямках. Постає потреба активного впровадження проєктних технологій в освітній процес.

Приділяючи так багато уваги розвитку цієї компетентності маємо відмітити, що повинен існувати спосіб для того, щоб розвивати цю навичку в закладах освіти. Варіантом діяльності, який допомагатиме з цим, ми вважаємо може бути проєктна діяльність. Існують різні варіанти визначень «проєктної діяльності», або «проєкту», «методу проєктів», кожне визначення відкриває та характеризує, доповнює згадані поняття з різних сторін. Термін «проєкт» з латинської «proectus» означає «кинутий уперед». У нашому розумінні проєкт — це намір, який буде приведено в дію у майбутньому. Активне включення школяра або студента у виконання тих чи інших проєктів дає можливість практикувати різні способи людської діяльності в соціокультурному середовищі. За Є. Полат, метод проєктів є способом досягнення дидактичної мети і виступає як сукупність операцій оволодіння певною сферою практичного

чи теоретичного знання, тією чи іншою діяльністю [4]. Все зазначене вище свідчить, що сучасний заклад освіти будь-якого рівня має досягати мети з формування у вихованців необхідних життєвих компетентностей. Досягнення цієї мети має першочергове значення для розвитку особистості та країни в цілому. Розвиток особистості нерозривно пов'язаний з процесом росту країни та суспільства. Компетенції і знання про навички, що необхідні для майбутнього, стають частиною освітнього процесу. На нашу думку, використання «методу проєктів» може стати «рішенням зазначеної проблеми».

Ефективність адаптації людини пов'язана з поняттями «адаптивність» та «адаптаційні можливості». Зокрема, адаптивність, за визначенням В. Гарбузова є природженою та набутою здатністю до адаптації, тобто пристосування до всієї багатоманітності життя при будь-яких умовах.

Щодо адаптаційних можливостей, вони спрямовані на якомога швидше та ефективніше ліквідування або компенсування дії несприятливих факторів оточуючого середовища на людину. До них можна віднести інстинкти, темперамент, емоції, рівень інтелекту, фізичний стан організму, тощо.

Тобто адаптація розглядається як процес пристосування, зміни параметрів, складових і самої системи, а адаптивність розглядається як властивість, здатність і характеристика системи.

Адаптивність є інтегральною якістю особистості, на чому ми ще раз наголошуємо. Наприклад, у процесі пристосування людини до професійного навчання фактор адаптивності, який визначає ступінь пристосування суб'єкта, буде включати швидкість звикання людини до соціального, професійного середовища та рівня засвоєння людиною норм життєдіяльності соціуму і підпорядкування її поведінки цим нормам.

Звернемося до поняття адаптивної компетентності тих, хто навчається. Загально відомо, що компетентність є динамічною комбінацією знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що

визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

У переліку ключових освітніх компетентностей, що були визначені під час симпозіуму Ради Європи на тему «Ключові компетентності для Європи», виділяється адаптивна компетентність. Її визначено як здатність:

- уміти використовувати нові технології інформації та комунікації;
- доводити гнучкість перед викликами швидких змін;
- показувати стійкість перед труднощами;
- уміти знаходити нові рішення [10].

Щодо адаптивної компетентності фахівця її можна розглядати як системне поняття та інтегративне утворення особистості, володіння компетенціями, необхідними для ефективної професійної діяльності. Професійна адаптація є усвідомленим процесом прийняття особистістю людини змісту професійної діяльності. Таким чином, ця компетентність учня, студента, майбутнього фахівця є складовою частиною професійної компетентності.

Адаптивна компетентність буде включати систему професійних знань, умінь та навичок, морально-ціннісні позиції та індивідуально-психологічні особливості, які дозволять фахівцю приймати правильні рішення і адекватно реагувати на зміни у середовищі та ефективно адаптуватися до них.

Враховуючи все вищезазначене, нам потрібно, щоб навчання забезпечувало розвиток пізнавальної гнучкості учасника освітнього процесу. Викладач має надавати зворотній зв'язок якнайшвидше, щоб людина, яка навчається розуміла, чи працюють ефективно стратегії засвоєння знань, умінь та навичок. Миттєвий feedback допомагає переоцінити успішність поточної освітньої ситуації та стимулює учня або студента аналізувати свою діяльність. Проблеми, які розглядаються у проєктах, повинні мати реалістичний характер, бути сучасними та не мати явних “правильних” або “неправильних” рішень.

Питання “чому”, “навіщо” є головними, на які учнівство та студентство навчатимуться відповідати, саме вони й допоможуть розвивати їх пізнавальну гнучкість і адаптивну компетентність.

Висновки. Адаптивна компетентність майбутнього фахівця є інтегративним утворенням особистості, яке включає у себе як морально-ціннісні, психологічні особливості, так і систему професійних знань, умінь та навичок людини. Метод проектів є новітньою педагогічною технологією, яка ефективно сприяє формуванню у здобувачів освіти необхідних компетенцій та компетентностей, однією з яких саме є адаптивна компетентність.

Вміння аналізувати ситуацію сприятиме розвитку самоаналізу та надасть поштовх до активізації самоадаптації того, хто навчається. Людина, яка вміє керувати собою та планувати свій власний поступ є керманичем своєї долі, свого професійного розвитку, а також є активним учасником розбудови суспільства.

Список використаних джерел:

1. Єльнікова Г.В. Деякі питання організації адаптивного навчання в закладах освіти // Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика, серія «Педагогіка», випуск 10 (19), 2020.
2. Кокун О. М. Психофізіологія / О.М. Кокун // Навч посіб. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 184 с.
3. Міхеєв, М. О. Шульга, Н. Г. Ничкало,. Адаптація // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: / Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642 дата звернення: 25.12.2021).
4. Полат Е. С. Метод проектов / Полат Е.С. // Метод проектов в университетском образовании / [под общ. ред. М. А.Гусаковского]. – Минск : БГУ, 2008. – С. 34–42.
5. ТРЕНДВОТЧІНГ СИТУАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ Світ, Україна, Харків Звіт за результатами Desk Search червень-липень 2020. / Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/845/Mapa_Profesiya.pdf (дата звернення: 23.12.2021).

6. Тренди ринку праці та освіти 2030. [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://professionsoffuture.tilda.ws/#rec280204582> (дата звернення: травень 2021).
7. Шапкин С.А. Методика изучения стратегий адаптации человека к стрессогенным условиям профессиональной деятельности / С.А.Шапкин // Проблемность в профессиональной деятельности: теория и методы психологического анализа. - М.: Изд-во Института психологии РАН, 1999. - С.132-165.
8. Швырков В. Б. Теория функциональных систем в психофизиологии / В.Б.Швырков // Теория функциональных систем в физиологии и психологии. - М.: Наука, 1978. - С.11-46.
9. Adaptation in Cognitive Development. Інтернет-ресурс. / Режим доступу: <http://psychology.iresearchnet.com/developmental-psychology/cognitive-development/adaptation-in-cognitive-development/> (дата звернення 23.12.2021).
10. Cedefop, Eurofound (2018). Skills forecast: trends and challenges to 2030. Luxembourg: Publications Office. Cedefop reference series; No 108. / Режим доступу: <http://data.europa.eu/doi/10.2801/4492> (дата звернення: 21.10.2021).

References:

1. Yel'nykova H.V. Deyaki pytannya orhanizatsiyi adaptyvnoho navchannya v zakladakh osvity // Elektronne naukove fakhove vydannya «Adaptivne upravlinnya: teoriya i praktyka, seriya «Pedagogika», vypusk 10 (19), 2020.
2. Kokun O. M. Psykhofiziolojiya / O.M. Kokun // Navch posib. - K.: Tsentri navchal'noyi literatury, 2006. - 184 s
3. Mikheyev, M. O. Shul'ha, N. H. Nychkalo,. Adaptatsiya // Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrainy: elektronna versiya [onlayn] / hol. redkol.: I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovs'kyi, M. H. Zheleznyak ta in.; NAN Ukrainy, NTSH. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzen' NAN Ukrainy, 2001. URL: / Rezhym dostupu: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642 (data zvernennya: 25.12.2021).
4. Polat E.S. Metod proyektov/Polat E.S. // Metod proyektov v institutskom obrazovanii / [pod obshch. red. M. A.Gusakovskogo]. – Minsk : BGU, 2008. – S. 34–42.
5. TRENDVOTCHINH SYTUATSIYI NA RYNKU PRATSI Svit, Ukraina, Kharkiv Zvit za rezul'tatamy Desk Search cherven'-lypen' 2020. / Rezhym dostupu: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/845/Mapa_Profesiiv.pdf (data zvernennya: 23.12.2021).
6. Trendy rynku pratsi ta osvity 2030. [Elektronnyy resurs]. / Rezhym dostupu: <http://professionsoffuture.tilda.ws/#rec280204582> (data zvernennya: traven' 2021).
7. Shapkin S.A. Metodika izucheniya strategiy adaptatsii cheloveka k stressogennym usloviyam professional'noy deyatel'nosti / S.A.Shapkin // Problemnost' v

- professional'noy deyatel'nosti: teoriya i metody psikhologicheskogo analiza. – M.: Izd-vo Instituta psikhologii RAN, 1999. – S.132-16.
8. Shvyrkov V.B. Teoriya funktsional'nykh sistem v psikhofiziologii / V.B.Shvyrkov // Teoriya funktsional'nykh sistem v fiziologii i psikhologe. – M.: Nauka, 1978. – S.11-46.
9. Adaptation in Cognitive Development. Internet- resurs. / Rezhym dostupu: <http://psychology.iresearchnet.com/developmental-psychology/cognitive-development/adaptation-in-cognitive-development/> (data zvernennya 23.12.2021).
10. Cedefop, Eurofound (2018). Skills forecast: trends and challenges to 2030. Luxembourg: Publications Office. Cedefop reference series; No 108. / Rezhym dostupu: <http://data.europa.eu/doi/10.2801/4492> (data zvernennya: 21.10.2021).

СУХОВЕРХОВА ЕЛЕНА

аспірантка третього года обучения кафедри педагогіки, методіки и менеджмента образования Украинской инженерно-педагогической академии, г. Харьков, Украина <https://orcid.org/0000-0001-9579-2976>

БРАЦЛАВСКАЯ АЛЛА

старший преподаватель кафедры авиационного английского языка Харьковского национального университета Воздушных Сил им. Ивана Кожедуба г. Харьков, Украина <https://orcid.org/0000-0003-1190-6759>

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ АДАПТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию понятий «адаптация» или процесса приспособления, обеспечивающего как можно быструю и эффективную ликвидацию или компенсацию действия неблагоприятных факторов окружающей среды на человека; "адаптивность", определяемую как способность к адаптации; «адаптивная компетентность», которая является интегральным качеством личности и включает в себя владение всеми компетенциями, необходимыми для эффективной профессиональной деятельности.

Адаптивная компетентность специалиста является системным понятием и включает также морально-ценностные позиции и индивидуально-психологические особенности. Профессиональная адаптация будущего специалиста является составной частью профессиональной компетентности.

Адаптивная компетентность входит в список ключевых образовательных компетентностей, определенных во время симпозиума Совета Европы по теме «Ключевые компетентности для Европы».

«Проектное обучение» является методом, направленным на интеграцию практических знаний, развитие критического мышления и базовых

компетентностей ученичества и студенчества, одним из которых является адаптивная компетентность. Данный вид деятельности является той активностью, которая позволяет объединить получение навыков личностного развития с базой знаний, которыми уже владеет обучающийся.

В статье отмечается, что в процессе развития адаптивной компетентности преподаватель должен использовать инновационную педагогику и технологии партнерства, обуславливающие развитие критического мышления учащегося.

В статье обосновывается использование проектной деятельности в процессе формирования адаптивной компетентности, во время профессиональной подготовки будущего специалиста. Доказывается, что развитие адаптивной компетентности участника образовательного процесса через проектную деятельность актуально, имеет очевидные преимущества и обеспечивает развитие его познавательной гибкости, готовит его к принятию самостоятельных решений и даёт толчок к развитию самоадаптации.

Ключевые слова: адаптация, адаптивность, адаптивная компетентность, проектная деятельность.

OLENA SUKHOVERKOVA

the 3-rd year postgraduate student Department of Pedagogy, Methodology and Education Management of Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv, Ukraine <https://orcid.org/0000-0001-9579-2976>

ALLA BRATSLAVSKA

senior lecturer of the Aviation English Department Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University Kharkiv, Ukraine <https://orcid.org/0000-0003-1190-6759>

PROJECT ACTIVITY AS A MEANS OF ADAPTIVE COMPETENCE DEVELOPMENT

Abstract. The article is devoted to the study of the concepts of "adaptation" or the process of adapting, which provides the fastest and most effective elimination or compensation of the effects of adverse environmental factors on humans; "adaptability", defined as the ability to adapt; "adaptive competence", which is an integral quality of personality and includes the possession of all competencies necessary for effective professional activity.

Adaptive competence of a specialist is a systemic concept and also includes moral and value positions and individual psychological characteristics. Professional adaptation of the future specialist is an integral part of their professional competence.

Adaptive competence is one of the key educational competences identified at the Council of Europe Symposium on Key Competences for Europe.

"Project-based learning" is a method aimed at integrating practical knowledge, developing critical thinking and basic competencies of students, one of which is adaptive competence. This type of activity is an activity that combines the acquisition of personal development skills with the knowledge base already possessed by the learner.

The article emphasizes that in the process of developing adaptive competence the teacher should use innovative pedagogy and partnership technologies that determine the development of critical thinking of students.

The article substantiates the use of "project activities" in the process of forming adaptive competence during the training of future professionals. It is proved that the development of adaptive competence of the educational process participant through project activities is relevant, has obvious advantages and ensures the development of their cognitive flexibility, prepares them to make independent decisions and provides impetus to their self-adaptation.

Key words: adaptation, adaptability, adaptive competence, project activity.